

УДК 35.078

УЧЕННЯ ПРО РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ОСНОВА І ЗБРОЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ВЛАДИ

Опрятний С.М.

кандидат наук з державного управління, доцент
Класичний приватний університет

Annotation

In the article the doctrine of the role of personality in history as an ideological basis of the concept of a strong-man rule, as obvious and covert is examined.

Анотація

У статті досліджено вчення про роль особистості в історії як ідеологічну основу концепції сильної одноособової влади, як очевидної, так і завуальованої.

Ключові слова

Особистість в історії, концептуальна влада, еліта, культура влади, урядовці, елітарне коло, громадські закони, випадковість, державне управління.

I. Вступ

Історичний розвиток людства скоріше нагадує спіраль, ніж пряму. В основному цей розвиток іде висхідною лінією, однак є моменти, коли має місце тимчасовий зворотний рух за принципом "крок вперед, два назад". Пригноблені і гнобителі явно або приховано, але постійно, вели між собою боротьбу, яка завжди закінчувалася як мінімум революційною перебудовою всієї структури суспільства. У гіршому випадку антагоністичні класи взаємно знищували один одного.

Тим не менше, людство, хоч і різними темпами, розвивалося від нижчих суспільних форм до вищих. І на сьогодні ми бачимо, що одні країни досягли високого рівня суспільного розвитку, а інші – перебувають ще на етапі феодалізму і навіть патріархальності.

Перед ученими, які намагалися зрозуміти, осмислити процес всесвітньої історії або історії окремих країн і народів, поставало питання: яка ж сила рухає історію, що викликає та обумовлює перебіг і наслідки історичних подій, підйом або занепад у житті народів, війни, повстання, революції та інші народні рухи?

У цілому все обертається навколо двох полярних думок. Одна з них зводиться до того, що існують непорушні громадські закони, які визначають заздалегідь усе, а друга – до того, що випадковість завжди може змінити хід історії, і тоді говорити про якісь закони просто безглуздо.

І сьогодні ще, як і багато років тому, зіткнення цих двох поглядів набуває вигляду антиномії, першою складовою якої були

громадські закони, другою – діяльність особистостей. З погляду другої складової антиномії, історія постає у вигляді простого поєднання випадковостей; а щодо першої – виявляється обумовленість навіть індивідуальних рис історичних подій дією загальних причин (Плеханов "До питання про роль особистості в історії").

Очевидно, що в людському суспільстві активно діють люди, обдаровані свідомістю, розумом, волею. Люди зі своїми ідеями, пристрастями є і благородними, і огидними. Таланти є тоді і там, де з'являються суспільні умови, сприятливі для їх розвитку. Це означає, що кожен талант, який став суспільною силою, є здобутком суспільних відносин і може існувати тільки завдяки загальному напрямку розвитку суспільства. Самі ж вони змінюються лише зовні.

Але оскільки в суспільстві завжди присутні жадібність і корисливість, владолюбство і кар'єризм, з одного боку, і любов до народу, батьківщини і ненависть до її ворогів, з іншого, то відповідно до місця і часу цим людям важко бути іншими.

Тому партії та їх лідери змагаються в політичному процесі боротьби за владу не шляхом пропонування життєздатних програм розвитку суспільства, а через гучне обнародування вад опонентів, а то й просто компроматів на угоду чужій концептуальній владі, свідомо або несвідомо відмовляючись від власної.

Аналізуючи думки зарубіжних та українських вчених ХХ ст. – початку ХХІ ст. (Д. Бантиш-Каменский [1], М. Вебер [2; 3], Ж. Зіллер [4], Г. Моска [6], А. Пахарев [7], Л. Полякова [8], С. Серьогін [9], В. Янукович [11] та ін.), ми дійшли висновку, що за всіма більшменш значними подіями стоять ті чи інші історичні діячі, талановиті або бездарні, видатні або посередні, великі або нікчемні, прогресивні і революційні або консервативні і реакційні. Це люди з різними характерами: з величезною волею і цілеспрямованістю або безвольні; проникливі, далекоглядні або, навпаки, ті, що не бачать далі свого носа. Ці історичні діячі, особистості справляють вагомий вплив на хід, а іноді й на результат подій.

А раз так, то цілком доречно запитання про те, чи відносяться до цієї категорії цезарі, королі, царі, політичні вожді, полководці, засновники ідеологічних напрямів? Чи не вони є головними творцями історії? На цю тему написано так багато, що з'явилося вчення про роль особистості в історії.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати, чи є вчення про роль особистості в історії, яке часто використовується як ідеологічна основа концепції про сильну одноосібну владу, як очевидну, так і завуальовану (монарх, президент, прем'єр-міністр, генеральний секретар, фюрер або будь-який інший варіант культу особи), зброєю концептуальної влади в боротьбі з прогресивними перетвореннями в окремо взятій країні або групі країн.

III. Результати

У кризові моменти в людській спільноті завжди знаходяться особи, здатні взяти на себе відповідальність за прийняття доленосних рішень, вибір і дії. Саме їх здібності, розум, передбачливість, рішучість допомагають суспільству долати негаразди.

Традиційно такі завдання покладаються на політико-управлінську еліту, яка покликана професійно керувати справами суспільства, врегульовувати конфлікти, розв'язувати протиріччя, піклуватися про добробут співгромадян. До того ж в інформаційних (постіндустріальних) суспільствах самостійність і значущість елітарних кіл стає все більшою [5].

Однак суспільству варто пам'ятати, що до влади не завжди приходять відповідальні й компетентні люди, які можуть належно піклуватися про співгромадян, процвітання й авторитет Батьківщини.

Справа в тому, що замість створення сильного елітарного кола з єдиним поглядом на суть процесів державного управління постійно зростає кількість дрібних елітарних кіл. Безумовно, лідери, які панують у цих колах, мають визначені якості вождів, але витрачають їх на сварки з опонентами. В результаті страждає процес створення власної концепції управління і своєї концептуальної влади – влади ідей і людей. Негативний вплив концептуальної влади ґрунтується на ідеологічному принципі “розділяй і володарюй”, який знову спрацьовує не на нашу користь. Необхідно пам'ятати, що концептуальна влада при цьому не вирішує гучних справ, а лише створює умови для цього, маніпулюючи протиборчими претендентами на звання “особистості в історії”.

По суті, йдеться про роль ціннісних орієнтирів правлячих кіл. На нашу думку, саме вони визначають політичний “портрет” правлячої еліти й досить мало залежать від форми правління, співвідношення сил та конфігурації влади. Більше того, система цінностей влади сама визначає ці політичні

параметри державного життя. В результаті створюється враження, що жодні зовнішні обставини неспроможні так впливати на рішення, які вони приймають, як власні внутрішні переконання й цінності, уявлення про те, що добре і що погано в політиці.

Це стосується звичних способів виконання посадових обов'язків, що домінують у політико-адміністративному середовищі норм міжособистісних стосунків, напрацьованих упродовж тривалого періоду існування стандартів і технологій управління, тобто всього, що традиційно відносять до елементів системи цінностей влади й управління. Тому навряд чи можна сподіватися на те, що навіть оптимальний перерозподіл функцій та повноважень між гілками влади спроможний запобігти конфліктам політиків, які стимулюють підвладні їм управлінські структури “перехоплювати” одна в одній управлінській повноваження; які прагнуть підпорядкувати силові структури держави своїм корпоративним інтересам і схильні до публічного використання компрометуючих матеріалів, продажу державних посад, усунення конкурентів тощо.

Стосовно нашого суспільства варто зазначити, що правляча еліта являє собою невелику й досить нетипову частину населення. Їй притаманні певні політико-культурні цінності, норми, стереотипи, стандарти й традиції у сфері влади. До того ж ці політичні орієнтири відображають не лише сучасні способи державного управління, а й традиції радянського періоду розвитку та навіть досвід більш ранніх етапів вітчизняної історії, коли, наприклад, вищі верстви не стільки виконували керівну роль у суспільстві, скільки були вірними прислужниками монархів. Досить згадати про безумовне домінування впродовж майже всієї вітчизняної політичної історії державно-авторитарних традицій урядування.

Тому ми й досі бачимо прагнення керівників до постійного розширення своїх повноважень. Таке прагнення – це своєрідна недоторканна етична норма, яку залишили нам попередні режими.

Як зазначав екс-Президент України В. Ющенко, “упродовж століть чужі еліти нав'язували Україні, її регіонам різні принципи і засади організації життя. Тому у фазу незалежності ми увійшли з різними цілями й поглядами, які сформувалися на підставі регіональних, культурних, ідеологічних, релігійних та мовних ліній поділу. Ми зустріли незалежність розшматованими на ворогуючі сегменти. Така спадщина містить потенційну загрозу соціальних конфліктів та напруженості. Роздільність суспільства на відчужені групи – за рівнем самосвідомості, за релігійними конфесіями, політичними поглядами, соціальними орієнтаціями – один із факторів, що істотно перешкоджає його

консолідації. Це, у свою чергу, робить можливими політичні маніпуляції суспільною свідомістю, збільшує політичну апатію та зневіру населення у владі. За відсутності справжніх демократичних інститутів державного управління та соціальної кооперації, за низької спроможності населення до самоорганізації та за браком спільних системотворчих соціальних цінностей політичні сили отримують змогу адміністративними методами “диригувати” волевиявленням ізольованих груп громадян, недобросовісно використовуючи мовні та етнічні тертя для отримання політичного капіталу” [10].

Добре сказано, причому, ще у 2002 р. Але ж нічого суттєво не змінилось й досі. У свідомості більшості представників елітарних кіл, тобто особистостей в історії держави, про яких ідеться, такі важливі механізми управлінського впливу, як право і закон, не лише втрачають своє ціннісне значення, а й будь-яку соціальну предметність і визначеність. На першому місці політична та економічна прагматичність, яка не зважає ні на права громадян, ні на національні інтереси тощо.

Однак дивні та парадоксальні явища спостерігаються в нашій державі. Парадокс полягає в тому, що ніхто не заперечує, що право є провідною управлінською цінністю, проте як представники правлячої еліти, так і основна маса суспільства ставляться до нього зневажливо.

Важко сказати, хто з кого бере приклад. Відсутність ґрунтовних ціннісно-правових орієнтацій є ознакою не лише еліти, а зумовлена значно більш стійкою ментальною традицією. Дію останньої тим більше відчутно, оскільки внутрішнє заперечення цінності права підкріплюється й постійною наявністю подвійних стандартів відповідальності, які привчили керівників різного рівня уникати будь-якої реальної відповідальності перед суспільством. Закріплює подібну тенденцію й характерний для вітчизняних урядовців, принаймні донедавна, стиль управління, орієнтований переважно на тіньові та напівтіньові способи прийняття рішень, залаштункові методи кадрового добору тощо. Дефіцит, а інколи відсутність відповідальності як у правлячих верств, так і у всіх учасників політичного процесу – це досить типова риса нашої політики в цілому. Ось і виходить, що навіть пересічні громадяни, з одного боку, не сподіваються на правовий захист держави від сваволі її інститутів, а з іншого – без докорів сумління обкрадають її та дурять.

Зрештою, розуміння правлячими колами ідеї законності й права, обов'язку та відповідальності, честі й гідності, порівняння із суспільною мораллю, перестає бути межею припустимого способу реалізації державної влади. Не випадково, що чутливість влади

до суспільно значущих проблем і подій нижча навіть порівняно з радянським періодом.

Цей факт засвідчує, що сучасна українська політико-управлінська еліта досі не пододала стереотипи корпоративної свідомості, що зорієнтує її професійну діяльність у сфері державної влади на суто приватні інтереси, небажання або невміння враховувати реальні потреби суспільства, якому вона має слугувати. Здається, що приказка “Після нас хоч трава не росте” стала її девізом.

Звичайно, що в спектрі ціннісних орієнтацій еліти існують певні переваги, які є її професійно-поведінковою основою. Аксиомою є твердження, що найважливіший серед цих орієнтирів – сама цінність влади. Влада в такому випадку – це не засіб, вона – мета. Наприклад, статок можна набути випадково, але до влади прийти випадково, як правило, неможливо, тому прагнення до влади стає сенсом життєдіяльності правлячої еліти [3].

Видається, що у вітчизняної еліти це прагнення набуває інколи гіпертрофованого характеру. Кожна фракція еліти, наділена певними державними повноваженнями, особливо її лідер, прагне не просто до розширення своєї компетенцій, а неодмінно до всевладдя.

Суто теоретично потяг до влади може й не мати наслідками якихось значних недоліків в управлінській діяльності лідерів. Однак на практиці занадто часто ми маємо спалахи внутрішньо- та міжелітарних політичних конфліктів, пов'язаних із питанням перерозподілу державної влади. До того ж ці прагнення повсякчас підігріваються ще й духовною атмосферою, яку створюють навколо урядовців наближені до них бізнес-угруповання, що прагнуть у будь-який спосіб до перерозподілу у сфері майнових інтересів. На жаль, у таких умовах популістська риторика претендентів на право вважатися історичною особистістю та відверте маніпулювання суспільною свідомістю в кінцевому підсумку знецінюють ідейний зміст державного управління.

Безумовно прийде час, коли політична апатія, масова схильність до бюрократизації будь-якої публічної діяльності, консерватизм, слабка політична освіченість й низький рівень самоорганізованості, правовий нігілізм, егоїзм, безвідповідальність, мовчазне потурання владі, а також ряд інших, добре відомих вад молодого громадянського суспільства України поступово замінюватимуться на цінності сучасної гуманістичної демократії.

На сьогодні цілком очевидно, що подальша трансформація системи ціннісних орієнтирів владної еліти, якщо на неї справді вплине прогрес масової свідомості, зрештою позбавить основну масу громадян можливостей повноцінного політичного життя. Інакше кажучи, соціальні можливості більшості українців зробилять політику недосяжним для них способом реалізації власних

інтересів і сподівань. Вони просто повністю втраять вплив на структури й механізми прийняття політичних рішень. Така тенденція може виявитися фатальною не тільки для правлячої еліти, а й для нації в цілому.

IV. Висновки

Наші проблеми державотворення не є просто наслідком розпаду радянської імперії. Вони виникли в результаті закономірного історичного процесу – багатовікової боротьби українського народу за збереження власної етнокультурної ідентичності та побудову національної незалежної держави. І надієвішим чинником консолідації української нації має бути консолідація нашого народу навколо своєї владної еліти, яка повинна бути совістю нації.

Пересічні громадяни без підтримки зацікавлених у перерозподілі влади прошарків правлячої еліти просто не в змозі протистояти існуючому порядку, тому вони все ж таки будуть чекати появу нового лідера й сподіватися на його компетентність і порядність. У свою чергу, така особистість лише тоді стане історичною особистістю, коли зможе подолати політичну різногоспність, об'єднати зусилля всіх претендентів на владу в рамках власної концепції державного управління, яка визнає народ основним творцем історії. В іншому випадку така особистість стає зброєю чужої концептуальної влади, якій байдужі прогресивні інтереси будь-якого народу і доля будь-якої держави.

Більш того, народу вже давно набридли так звані тимчасові правителі. У зв'язку із цим необхідно серйозно розглянути в рамках концептуальних основ державного управління таке поняття, як "культура влади представників еліти".

Література

1. Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства / Д.Н. Бан-

тыш-Каменский. – К., 1993. – С. 5, 221, 223, 249.

2. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер. – М. : Юрист, 1994. – 704 с.
3. Вебер М. Покликання до політики / М. Вебер // Соціологія: Загальноісторичні аналізи. Політика / [пер. з нім. О. Погорілий]. – К. : Основи, 1998. – С. 173.
4. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз / [пер. з фр. В. Ховхуна] / Ж. Зіллер. – К. : Основи, 1996. – 420 с.
5. Кальниш Ю.Г. Етика влади й розвиток культури державного управління в Україні / Ю.Г. Кальниш // Розвиток культурного потенціалу державних службовців в Україні / [за заг. ред. В.А. Ребкала]. – К. ; Житомир : Полісся, 2002. – С. 190–205.
6. Моска Г. Правящий класс / Г. Моска // Социс. – 1994. – № 10. – С. 187–198.
7. Пахарев А.Д. Мыслители о правителях: историко-политологический аспект / А.Д. Пахарев. – К. : Знание Украины, 2006. – С. 246–252.
8. Полякова Л.І. Аналіз процесу формування політичної еліти в Україні в перехідний період (1989–1993 рр.) / Л.І. Полякова // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2008. – Вип. XXIII: Політична еліта в історії України. – С. 307–314.
9. Серьогін С.С. Державний службовець у відносинах між владою і суспільством / С.С. Серьогін. – Д., 2003. – 454 с.
10. Ющенко В.А. Тези про майбутнє / В.А. Ющенко // Дзеркало тижня. – 2002. – 9 лютого.
11. Янукович В. На яку політичну еліту чекає Україна? / В. Янукович // Дзеркало тижня. – 2003. – 15–21 листопада.

УДК 35.078

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Половцев О.В.

кандидат технічних наук, доцент
докторант Донецького державного університету управління

Annotation

The experience of Great Britain, Sweden and Finland in forming the estimating criteria and implementation the programs of quality estimating in public sector is researched. Merits and demerits of such experience are analyzed. Also the directions for development of domestic approaches to quality management in administering of state are defined.

Анотація

У статті досліджено досвід формування критеріїв оцінювання та впровадження програм оцінювання якості рішень у державному управлінні у Великобританії, Швеції та Фінляндії. Проаналізовано їх переваги та слабкі сторони, визначено напрями розробки вітчизняних підходів до управління якістю рішень у державному управлінні.